

- NNSHB, In-t istorii ahrar. nauky, osvity ta tekhniky, TsDAVO Ukrainy, TsDAHO Ukrainy; Kyiv: TOV «Nash format». 460.[in Ukrainian].
12. *TsDAVO Ukrainy* [Central state archive of higher authorities and administration of Ukraine]. F. R-27. Op. 15. Spr. 868. 127 ark. [in Russian].
  13. *TsDAHO Ukrainy* [Central state archive of public associations of Ukraine]. F. 1. Op. 4. Spr. 57. 53 ark. [in Russian].
  14. Kovalenko, N.P. (2011). *Naukovo-orhanizatsiina diialnist Koordynatsiino-metodychnoi rady UASHN, MSH URSR, PV VASHNIL ta UAAN z problem sivozmin u systemakh zemlerobstva Ukrainy (1956–2010 rr.)* [Scientifically-organizational activity of Co-ordinating-methodical advice of UASGN, MSG of Ukraine, PV VASHNIL and UAAS, is from the problems of crop rotations in the systems of agriculture of Ukraine (1956–2010)]. Kyiv: FOP Korzun D.Yu. 90. [in Ukrainian].
  15. Kovalenko, N.P. (2012). *Sivozminy u systemakh zemlerobstva Ukrainy (1958–1984 rr.): zb. dok. i materialiv* [Crop rotations in the systems of agriculture of Ukraine (1958-1984): collection of documents and materials]. Kyiv: Nilan LTD. 588.[in Ukrainian].
  16. Kovalenko, N. P. (2014). *Stanovlennya ta rozvytok naukovo-orhanizatsiynykh osnov zastosuvannya vitchyznyanykh sivozmin u systemakh zemlerobstva (druha polovyna XIX – pochatok XXI st.): monohrafiya* [The becoming and development of scientifically-organizational bases of application of home crop rotations in the systems of agriculture (the second half of XIX is beginning of XXI of century): monograph]. Kyiv: TOV «Nilan-LTD», 490. [in Ukrainian].

Коваленко Н. П.

**Организация ведения сельского хозяйства в пределах деятельности
Министерства аграрной политики и продовольствия Украины (1917–2017 гг.).**

Определено, что за вековую историю деятельности Министерства аграрной политики и продовольствия Украины достигнуты определенные позитивные сдвиги в увеличении объемов производства валовой продукции сельского хозяйства, повышении производительности труда на сельскохозяйственных предприятиях, урожайности основных сельскохозяйственных культур и тому подобное. Выяснено, что дальнейшее повышение эффективности управления ведения сельского хозяйства и прибыльности и рентабельности производства продукции должно стать залогом эффективного сельскохозяйственного производства, которое обеспечит продовольственную безопасность Украины.

Ключевые слова: организация, эффективность, усовершенствование деятельности, научно-исследовательские учреждения, сельское хозяйство, производство продукции

Kovalenko N. P.

**Organization of conduct of agriculture is within the limits of activity of
Ministry of agrarian policy and food of Ukraine (1917–2017).**

Certainly, that for age-old history of activity of Ministry of agrarian policy and food of Ukraine certain positive changes are attained in the increase of production of gross goods of agriculture volumes, increase of the labour productivity on agricultural enterprises, to the productivity of basic agricultural cultures and others like that. It is found out, that the further increase of efficiency of management of conduct of agriculture and profitability and profitability of production of goods must become the mortgage of effective agricultural production that will provide food safety of Ukraine.

Key words: organization, efficiency, improvement of activity, research establishments, agriculture, production of goods

УДК 001:63(092)

О.П. Столяр

ВНЕСОК В.О. КУДАШЕВА У РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

Розкрито внесок В.О. Кудашева у дослідження різних аспектів сільського господарства, а саме агрономії, ентомології, тваринництва. Визначено, що вчений займався дослідженням питань щодо сортовипробувань кукурудзи, угноєння полів та ін. Встановлено, що В.О. Кудашев був ініціатором створення профільного відомства. Висвітлено його діяльність у різноманітних з'їздах, нарадах щодо подолання кризи в сільському господарстві та наведено надані ним пропозиції щодо піднесення його рівня. Охарактеризовано внесок князя у розвиток вітчизняного тваринництва, зокрема конярства.

Ключові слова: В.О. Кудашев, сільське господарство, дослідження, агрономія, тваринництво.

Сільське господарство є однією з основних галузей народного господарства. Водночас воно є сировинною базою легкої та харчової промисловості. Попит на сільськогосподарську продукцію постійно зростає, оскільки збільшується кількість населення, особливо міського. У сільському господарстві як і в інших галузях суспільного виробництва, відбувається постійний розвиток і вдосконалення продуктивних сил і на цій основі зростає ефективність сільськогосподарської праці, що дає змогу з меншою кількістю робочої сили виробляти більше продукції. Тому відтворюючи історію в сучасних умовах національного відродження є потреба проаналізувати і об'єктивно оцінити внесок кожної окремої особистості у розвиток аграрного сектору нашої держави.

Виходячи з даної позиції, з'являється необхідність дослідити життя та наукову діяльність видатного вченого у галузі сільського господарства – Володимира Олександровича Кудашева (1846-1916), адже він був активним організатором галузевих досліджень та невтомним пропагандистом передових досягнень.

Князь В.О. Кудашев був особисто причетний до сортовивчення кукурудзи в умовах Полтавської губернії. Ці дослідження можна розглядати як складову системи колективних дослідів, пов'язаних з бажанням членів Полтавського товариства сільського господарства не лише впроваджувати найкращі результати з-за кордону, а й вивчати власний успішний досвід у регіоні.

Результати власних чотирирічних досліджень з сортовипробувань кукурудзи князь В.О. Кудашев доповів 25 березня 1884 р. на засіданні Полтавського товариства сільського господарства. Вони виявилися невтішними. Насамперед через організаційні проблеми із внесенням гною, оскільки, на думку В.О. Кудашева, вивіз гною восени в поле є непридатним. Він також вказував, що навесні гній потрібно вносити до 20 травня, оскільки пізніше це майже не впливає на формування врожаю. Таким чином оранку слід здійснювати з 10 квітня до 20 травня, або протягом «... справжньої стради з благоустрою господарства, коли всі сили господарства напружені, всі робітники зайняті ...», а у цей час настають оптимальні терміни посіву кукурудзи. За таких обставин постає альтернатива: обробляти ґрунт під озимину чи сіяти кукурудзу, і князь обрав перший варіант. Його вибір мав виключно практичний сенс, тому що для рентабельного введення кукурудзи у сівозміну під неї було потрібно засіяти не менше як 372 десятин землі. Для цього слід було мати додаткових робітників та припинити інші польові роботи. Оскільки В.О. Кудашев зміг виділити під кукурудзу тільки 84 десятини землі і пересвідчитися, що її врожайність коливалася від 16 до 200 пудів з десятини через значний вплив посухи та суховіїв, особливо у фазі дозрівання зерна, він і прийняв рішення не на користь вирощування кукурудзи на Полтавщині. За економічними розрахунками князя, вигідніше було вирощувати ячмінь за однакових агротехнічних умов, бо «... одне лише очищення початків кукурудзи поглинає майже третину валового прибутку» [1, с. 39-40]. Незважаючи на спроби Д.К. Квітки довести зворотне (він розглядав кукурудзу як парову культуру і вважав, що у Полтавській губернії достатньо робочої сили для вивозу гною та виконання інших польових робіт), а також на аргументи О.П. Величковського щодо зиску парового обробітку, князь В.О. Кудашев не змінив своєї думки, що «... розведення кукурудзи у Полтавській губернії принаймні йде в розрив з прогресом господарства і впливає на загальний результат незворотними втратами для господарства ...» [2, с. 18]. Зрозуміло, що з плином часу, коли з'явилася якісна механізація всіх технологічних процесів, дієві методи боротьби з проявами посухи, адаптовані до місцевих умов сорти кукурудзи тощо, вирощування кукурудзи на Полтавщині стало доцільним. Особливо це проявилось у період індустріалізації вітчизняного тваринництва. Слід зауважити, що зроблені князем В.О. Кудашевим висновки були не просто демагогічними філософськими роздумами, а ґрунтувалися на власноруч проведених польових експериментах, і з розумінням сприймалися членами Товариства.

До власного експериментаторства для потреб аграрного виробництва вже як член Полтавського товариства сільського господарства після обрання 8 березня 1889 р. [3, с. 50] князь В.О. Кудашев залучав усіх охочих. Так, наприкінці 80-х років XIX ст. за погодженням з президентом Д.К. Квіткою він організував під егідою Товариства конкурс з преміями 300 та 100 руб. Кожна, тому «... хто протягом двох років вигадась що-небудь доцільніше за копицю для Полтавської губернії, або якое суттєво поліпшить останню» [4, с. 231] для зберігання зерна від негативного впливу дощів, сонця та вітрів. За два роки від місцевих селян та козаків було подано десятки проєктів. Однак після детальної перевірки премії ніхто не здобув, хоча пропонувалися всі відомі на той час практики складання снопів у копицю, а саме — крижі, притаманні для північних губерній країни, та кладки, які застосовувалися у західних і південно-східних губерніях. Князь В.О. Кудашев розробив оригінальну методику експертизи: снопи, складені в різний спосіб, стояли на полі 1) 2 тижні; 2) 1 місяць; 3) 1,5 місяця. До кожної копиці додавалися ще один сніп з окремо взятої напівкопиці. Після двох років випробувань було з'ясовано, що оптимальне зберігання зерна досягається за певних умов і залежить від того, як укласти кожний сніп, яка його ярусність, туга щільна в'язка, висота копиці. Встановлено, що найкращою висотою є 8,5 вершків.

Ще одним переконливим прикладом державотворчого підходу князя В.О. Кудашева до розуміння місця сільського господарства в системі продовольчої безпеки країни слід вважати підготовлену ним спеціальну доповідь на засіданні 30 січня 1891 р. Полтавського товариства сільського господарства «Про міністерство землеробства» [5, с. 19]. У ній він одним із перших не лише на Полтавщині, а й в усій імперії поставив питання про створення профільного відомства для задоволення постійно зростаючих потреб суспільства в продуктах сільського господарства. Він запропонував це ще до з'ясування руйнівних наслідків найстрашнішої посухи XIX ст., яка трапилася влітку 1891 р., і, зрештою, вперше в історії держави призвела до заснування у 1894 р. спеціалізованого Міністерства землеробства та державних маєтностей. Принагідно зауважимо, що текст доповіді князя В.О. Кудашева президент Товариства зачитав на засіданні 13 лютого 1891 р. [6, с. 99]. Присутні офіційно висловили авторові окрему подяку.

Слід також зауважити, що ще у 1881 р. князь В.О. Кудашев показав себе як досвідчений практикуючий ентомолог, на що принаймні звернув увагу П.О. Волков на екстремому засіданні правління Полтавського товариства сільського господарства 8 жовтня 1881 р. під головуванням А.І. Заборинського та секретарстві І.О. Базилевича. Так, доповідаючи про негаразди з ранніми посівами озимої пшениці у власному маєтку у с. Рибцах Полтавського повіту, які фактично знищила гессенська муха, він розповів про подібні проблеми і у князя В.О. Кудашева від «... озимої нічниці...» [7, с. 2]. Для їх вирішення князь застосував ще «дідівський» метод збирання шкідників. Крім того, використав особливий пристрій на зразок винайденого казенним селянином Юхименком жучколовного знаряддя, яким успішно послуговувався аж до 1888 р.

Тогоріч на Полтавщині спостерігалася аномальна кількість личинок жуків *anisoplia austriaca* та хлібного (жука-кузьки), які завдавали значної шкоди посівам хлібів і кукурудзи. На засіданні Полтавського товариства сільського господарства 10 квітня 1888 р. цьому питанню було приділено особливу увагу. З доповіддю виступив колишній голова Товариства А.І. Забаринський. На той час найефективнішим засобом боротьби зі шкідниками було їх ручне збирання з поденною оплатою 20 коп. Інший підхід передбачав зараження жука мускардиною, як це робили австрійські господарі ще з 1880 р. З цього приводу князь В.О. Кудашев робить власний висновок: «... личинки жука з приходом тепла сильно йде вгору, з поверхні ґрунту, внаслідок того верхній шар останнього зробився значно теплішим за нижній, а відтак збирання

хробаків при весняній оранці не дає бажаних результатів ...» [8, с. 8-9]. Він пропонував більш прагматичні методи боротьби з цими шкідниками, насамперед агротехнічні засоби.

Знаком поваги до князя В.О. Кудашева з боку досить консервативної полтавської громади й особливо інтелігенції можна вважати обрання його гласним Кременчуцьких повітових зборів у 1884 р. поряд із виконанням ним функцій земського начальника другої ділянки цього повіту з 12 липня 1889 р. до 8 серпня 1891 р.

У 1885 р. в інтересах дворянського землеволодіння та з метою підтримки його розвитку в Полтаві було відкрито відділення Дворянського банку. Його управителем з моменту відкриття і до червня 1906 р. був Д.К. Квітка. Уже наступного року дворянство, переконавшись у невідповідності багатьох позицій Статуту банку інтересам землеволодіння, звернулося до самодержця з кількома клопотаннями. Першим клопотав Л.Г. Пріклонський у 1886 р. щодо внесення змін до §31, зокрема: збільшення до 75% оціночної вартості маєтків у разі переастави та з метою покриття боргів для приватних осіб. Наступним був предводитель дворянства Роменського повіту Г.М. Навроцький з його пропозиціями від 8 травня 1889 р. щодо зниження митного і залізничного тарифів та про упорядкування експорту. Князь В.О. Кудашев висловив власні думки до рішення Дворянського зібрання від 5 грудня 1888 р. щодо зниження митного і залізничного тарифів та про упорядкування експорту. Він також зосередив увагу зацікавлених на пропозиції Г.М. Навроцького. Йдеться про заснування «дворянської скарбниці» та надання полтавському дворянству права на купівлю маєтків у інших дворян за ціною, що відповідає їхній реальній вартості [9, с. 120].

Крім того, у своїх пропозиціях князь В.О. Кудашев згадує необґрунтованість чинних тарифів, що призвела до спаду не лише землеробства, а й загалом сільськогосподарської промисловості. Посилаючись на досвід Англії, де мито за пуд заліза становило 70 коп., князь розглядав російський податок у 2 руб. 20 коп. як здирницький, такий, що, безперечно, впливав на вартість виробленої у країні тканини, машин, інструментів тощо. Князь В.О. Кудашев зауважує: «Землеробство змушене купувати все дорого, а продавати дуже дешево». Однак головним недоліком державної аграрної політики Російської імперії того періоду він вважав відсутність повноцінної сільськогосподарської освіти. Князь зазначав: «Уряд якби прогледів величезне піднесення і розвиток сільськогосподарського промислу в Європі та в конкуруючих з нами неєвропейських країнах, величезну масу технічних покращень з метою здешевлення продуктів землеробства на всесвітніх ринках, якби прогледів довгий ряд доцільних поліпшень в організації торгівлі сільськогосподарськими виробами і, зрештою, якби не визнало зовсім належної ціни і значення всьому прогресу та відкриття сільськогосподарської науки в Західній Європі. Принаймні, досі сільськогосподарська справа, як вища, так і нижча, знаходяться у нас у неможливих умовах» [9, с. 126-127]. Таким чином, князь В.О. Кудашев узагальнив багаторічні намагання Полтавського товариства сільського господарства запровадити у регіоні повноцінну вертикаль галузевої освіти від нижчої до середньої та вищої як дієвого важеля освіченості землекористування незалежно від соціального стану.

Вбачаючи загрозу для майбутнього дворянства як класу, для основи основ імперії, князь В.О. Кудашев вважав за потрібне збільшити оціночну вартість на 10% при заставі у Дворянському банку, а отриманою позикою радив сплачувати борги. Для одержання дворянами такого кредиту він запропонував створити комісії з губернських і повітових предводителів, які наділялися широкими правами задовольняти або відхиляти відповідні клопотання. Потребу в такому підході князь обґрунтував на власному досвіді отримання позики розміром 10 тис. руб. під заставу свого кінного заводу. Реалізувавши його згодом за 52 тис. руб., князь В.О. Кудашев віддавав 2400 руб. банку в рік, або 24% комісійних, незалежно від інших варіантів.

При цьому він робить висновок, що приватні борги на маєтках обтяжували їх більше, ніж борги банку.

Слід зазначити, що всі, хто висловився з цього приводу, «раділи» не стільки за особисті інтереси, скільки за всі складові подальшого розвитку держави, замислюючись щодо її майбутнього. Загалом еліта місцевої громади була небайдужою і розраховувала насамперед на внутрішні можливості, а не спиралася виключно на закордонний досвід. Незважаючи на всі показники, що вказували на сталий економічний стан країни на рубежі минулого століття та стрімкий розвиток промисловості, що додав державі реальний прибуток, провісники глибокої кризи вже почали проявлятися, передусім в аграрному секторі, в якому було зайнято 4/5 населення. Країна продовжувала сприйматися як житниця Європи лише завдяки ресурсу чорноземних областей, проте неврожаї не припинилися. Після реформи 1861 р. земельні угіддя почали переходити до селян, які на початку ХХ ст. мали 160 млн. десятин землі, з неї $\frac{3}{4}$ вважалося найкращою у всіх відношеннях.

Проте напруга в економіці і зрозуміло, у суспільстві не зникла. За цих обставин інтелігенція із зловтіхою спостерігала за занепадом дворянського землекористування, щиро вважаючи, що це принесе дивіденди селянству. Проте криза набирала обертів. Разом із відомим діячем саратовського дворянства М.А. Павловим, публіцистом М.О. Енгельгардом, петербурзьким предводителем дворянства графом О.О. Бобринським князь В.О. Кудашев також почав бити на сполох. Його стаття у столичному виданні «Новий час» ставила на порядок денний питання про «... зубожіння центральних губерній Росії, про падіння кількості худоби ...» [10, с. 79]. Як наслідок, навесні 1899 р. за ініціативою міністра фінансів було створено Комісію з питання зубожіння центрально-чорноземних губерній. Таким чином, уряд відкрито визнав факт неблагополуччя.

Під головуванням товариша (заступника) міністра фінансів В.М. Коковцева 12 листопада 1901 р. створюється ще одна комісія для всебічного обговорення питання про економічний спад у центральних губерніях у зв'язку з умовами господарського життя інших частин імперії.

Комісія В.М. Коковцева підтвердила висновки, зроблені князем В.О. Кудашевим, про занепад центральних районів стосовно ведення сільського господарства. Для подолання наслідків було запропоновано кілька положень: 1) про фінансову допомогу земствам; 2) про розвиток кустарної промисловості; 3) про упорядкування переселенського руху; 4) про скорочення викупних платежів тощо.

Практично в усіх згаданих комісіях з реформ на селі та підвищення рівня вітчизняного сільського господарства князь В.О. Кудашев брав активну участь: виступав з доповідями, писав «Записки» з конкретними пропозиціями, на сторінках щотижневика «Землеробська газета» регулярно висвітлював роботу Особливої наради зі встановлення потреб сільськогосподарської промисловості, починаючи з № 13 за 1903 р. (загалом 44 публікації, остання стаття вийшла друком у № 52 за 1903 р.). Відверто кажучи, в цих статтях князь висловлюється як послідовний прибічник монархізму.

Внесок князя В.О. Кудашева у подальший розвиток вітчизняного тваринництва, особливо для потреб Полтавщини невичерпний для вивчення. У своєму маєтку він успішно, з використанням новітніх наукових розробок розводив коней орловської породи, навіть з можливостями широкого товарного виробництва. Найкращі скакуні з його стайнь неодноразово здобували різні нагороди місцевого і загальнодержавного рівнів.

Князь В.О. Кудашев як власник першокласного для свого часу кінського заводу в 350 голів [11, с. 16] взяв участь у роботі кінського відділу Харківської сільськогосподарської виставки.

Всі представлені на виставці тварини були народжені протягом 1879-1884 рр. Усього було продемонстровано 235 коней. За чотирьох коней по рисистому відділенню він отримав велику срібну медаль. Йшлося про чотирьох жеребців заводу князя В.О. Кудашева 1883 і 1884 р. нагородження — Тривожний, Робітник, Заступник і Туман, які мали одного батька на ім'я Восторг і різних матерів — Туча, Рахмянка і Задорна. Жеребці були однакової висоти — 2 аршина 5 вершків і всі мали вороний колір [12, с. 14]. Кращим за коней князя В.О. Кудашева за цим напрямом був лише табун важковозних арденських коней Я.В. Арондара, нагороджений золотою медаллю. Таким чином, відзначення зусиль князя В.О. Кудашева у галузі практичного заводського конярства ставалося навіть раніше, ніж загальнодержавне визначення його доробку на ниві дослідної агрономії.

Величезний успіх на Всеросійській сільськогосподарській виставці в Харкові у 1887 р. дав всі підстави, щоб у 1888 р. 20 племінних кобил із конюшень князя В.О. Кудашева стали генетичним вихідним матеріалом для створення Дубрівського державного кінного заводу на Полтавщині. Його заснував Великий князь Д.К. Романов, який обіймав посаду головного управляючого державним кіннозаводством. Відкриття даного заводу стало одним з елементів внутрішньої державної політики, спрямованої на поліпшення суспільно-економічного становища селянства, яке ставало заможнішим завдяки широкому застосуванню парових молотарок, удосконалення засобів обробітку ґрунту та інших заходів, оснований на використанні тяглових коней.

Отже, в результаті проведених досліджень повернено до наукового обігу ім'я — непересічної особистості Володимира Олександровича Кудашева. Його наукові праці є вагомим внеском до скарбниці аграрної науки України. Вони сприяють розв'язанню низки теоретичних і практичних завдань з питань агрономії та тваринництва.

1. Журнал засідання Полтавського Сельськогосподарського Общества 25 марта 1884 г. *Журналы Полтавского сельскохозяйственного общества*. Полтава, 1884г. Вып. 1. С. 39-40.
2. Отчет о деятельности Полтавского Сельскогосподарського общества за 1933-1934 гг. *Журналы Полтавского сельскохозяйственного общества*. Полтава, 1885г. Вып. 3. С. 18.
3. Журнал засідання Полтавського Сельськогосподарського Общества 8 марта 1889 г. *Журналы Полтавского сельскохозяйственного общества*. Полтава, 1889г. Вып. 1. С. 50.
4. Кудашев В. Из нашего опыта об уборке хлебных растений. *Земледельческая газета*. 1903. № 7. С. 231.
5. Журнал засідання Полтавського Сельськогосподарського Общества 30 января 1891 г. *Журналы Полтавского сельскохозяйственного общества*. Полтава, 1891г. Вып. 1. С. 19.
6. Журнал засідання Полтавського Сельськогосподарського Общества 13 февраля 1891 г. *Журналы Полтавского сельскохозяйственного общества*. Полтава, 1891г. Вып. 2. С. 99.
7. Журнал екстренного засідання Правления Полтавського Сельськогосподарського Общества 8 октября 1881 г. под председательством Президента А.И. Заборинского при секретаре И.А. Базилевиче. Полтава, 1881г. С. 2
8. Журнал засідання Полтавського Сельськогосподарського Общества 10 апреля 1888 г. *Журналы Полтавского сельскохозяйственного общества*. Полтава, 1888г. Вып. 2. С. 8-9.
9. Павловский И. Ф. К истории полтавского дворянства. 1802-1902 г. *Очерки по архивным данным с рисунками*. Полтава, 1907. Т. II. С. 120-127.
10. Ольденбург С. С. Царствование Императора Николая II. Белград, 1939. Т. 1, ч. 1, гл. 7. С. 79.
11. Объяснения князя В.А. Кудашева по поводу замечаний на доклад о его сбережении почвенной влаги, и возражений г.г. Измайльского, Дубровского и с.х. в голосе землевладельцев. Полтава, 1892. С. 16.
12. Список лошадей, состоявшим на всероссийской сельскохозяйственной выставке в г. Харькове в 1887 г. Описание Всероссийской сельскохозяйственной выставки в г. Харькове 1887 г. Харьков, 1890. С. 14.

References

1. Zhurnal zasedaniya Poltavskogo Selskohozvavstvennogo Obschestva 25 marta 1884 g. *Zhurnaly Poltavskogo selskohozvavstvennogo obschestva*. Poltava, 1884g. Vyp. 1. S. 39-40.
2. Otchet o devatelnosti Poltavskogo Selskohozvavstvennogo obschestvaza 1933-1934 gg. *Zhurnaly Poltavskogo selskohozvavstvennogo obschestva*. Poltava, 1885g. Vyp. 3. S. 18.

3. Zhurnal zasedaniya Poltavskogo Selskohozvaystvennogo Obschestva 8 marta 1889 g. *Zhurnaly Poltavskogo selskohozvaystvennogo obschestva*. Poltava, 1889 g. Vyp. 1. S. 50.
4. Kudashev V. Iz nashego opyta ob uborke khlebynykh rasteniy. *Zemledelcheskaya gazeta*. 1903. № 7. S. 231.
5. Zhurnal zasedaniya Poltavskogo Selskohozvaystvennogo Obschestva 30 yanvarya 1891 g. *Zhurnaly Poltavskogo selskohozvaystvennogo obschestva*. Poltava, 1891g. Vyp. 1. S. 19.
6. Zhurnal zasedaniya Poltavskogo Selskohozvaystvennogo Obschestva 13 fevralya 1891 g. *Zhurnaly Poltavskogo selskohozvaystvennogo obschestva*. Poltava, 1891 g. Vyp. 2. S. 99.
7. Zhurnal ekstrennogo zasedaniya Pravlениya Poltavskogo Selskohozvaystvennogo Obschestva 8 oktyabrya 1881 g. pod. Predsedatelstvom Prezidenta A.I. Zaborinskogo pri sekretare I.A. Bazileviche. Poltava, 1881 g. S. 2
8. Zhurnal zasedaniya Poltavskogo Selskohozvaystvennogo Obschestva 10 aprelya 1888 g. *Zhurnaly Poltavskogo selskohozvaystvennogo obschestva*. Poltava, 1888 g. Vyp. 2. S. 8-9.
9. Pavlovskiy I. F. K istorii poltavskogo dvoryanstva. 1802-1902 g. Ocherki po arhivnyim dannym s risunkami. Poltava, 1907. T. II. S. 120-127.
10. Oldenburg S. S. Tsarstvovanie Imperatora Nikolaya II. Belgrad, 1939. T. 1, ch. 1, gl. 7. S. 79.
11. Obyasneniya knyazya V.A. Kudasheva po povodu zametaniy na doklad o ego sbrezenii pochvennoy vlagi, i vozrazheniy g.g. Izmail'skogo, Dubrovskogo i s.h. v golose zemlevladeltsev. Poltava, 1892. S. 16.
12. Spisokloshadey, sostoyavshim na vsrossiyskoy selskohozvaystvennoy vystavke v g. Kharkove v 1887 g. Opisanie Vserossiyskoy selskohozvaystvennoy vystavki v g. Kharkove 1887 g. Kharkov, 1890. S. 14.

Столяр О. П.

Вклад В. А. Кудашева в развитие сельского хозяйства в Украине.

Раскрыто вклад В. А. Кудашева в исследование различных аспектов сельского хозяйства, а именно агрономии, энтомологии, животноводства. Определено, что ученый занимался исследованием вопросов сортоиспытаний кукурузы, удобрений полей и др. Установлено, что В. А. Кудашев был инициатором создания профильного ведомства. Освещены его деятельность в различных съездах, совещаниях по преодолению кризиса в сельском хозяйстве и приведены данные им предложенный относительно подъема его уровня. Охарактеризован вклад князя в развитие отечественного животноводства, в частности коневодства.

Ключевые слова: В.А. Кудашев, сельское хозяйство, исследования, агрономия, животноводство.

Stolyar O. P.

Investment V. O. Kudashev in development of agriculture in Ukraine.

The contribution of V. O. Kudasheva in the study of various aspects of agriculture, namely agronomy, entomology, animal husbandry. It is determined, that the scientist was engaged in research of questions concerning varieties of tests of corn., the suppression of fields, etc. It is established that V. O. Kudashev was the initiator of the creation of a specialized department. His activities in various congresses, meetings on overcoming the crisis in agriculture and his proposals for raising his level are highlighted. Characterized the contribution of the prince to the development of domestic livestock, in particular horse breeding.

Key words: V. O. Kudashev, agriculture, research, agronomy, animal husbandry.

УДК 94 (477) : 631.53.01 (092) П.Р. Сльозкін

Н.І. ШАРЛАЙ

СТАНОВЛЕННЯ КОТРОЛЬНО – НАСІННЕВОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ПРОФЕСОРА П. Р. СЛЬОЗКІНА

В статті розглядаються процес становлення та розвитку контрольно–насіenneвої справи в Україні у творчості відомого вітчизняного вченого Сльозкіна Петра Родіоновича в контексті еволюції галузевої наукової думки, насамперед, за кордоном. Констатовано необхідність трансформації ідей дослідника в сучасних умовах розбудови аграрного сектору України на шляху до приватної власності на землю.

Ключові слова: контрольно – насіннева справа, селекція, Київська контрольно – насіннева станція.

Часи незалежності дали змогу не тільки багато в чому переглянути, а й переосмислити здобутки української нації у контексті світової еволюції людства.